

FILOZOFIA I MYŚL SPOŁECZNA W LATACH 1700–1830

Tom I

Okres saski 1700–1763

Wybór tekstów, biogramy, przypisy i redakcja naukowa
MARIAN SKRZYPEK

Wstępem opatrzył
MARIAN SKRZYPEK

Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN

SPIS TREŚCI

Marian Skrzypek – Filozofia polska między późnym barokiem a wczesnym oświeceniem	XIII
Od redaktora	XLVI

I. PRZEMIANY W SCHOLASTYCE XVIII WIEKU

Adrian Miaskowski (1657–1737)	2
Wprowadzenie do filozofii Arystotelesa	5
Jerzy Gengell (1657–1727)	14
Prawda o nieśmiertelności duszy ludzkiej	17
Aleksander Podlesiecki (1683–1762)	25
Konotaty antonomastyczne	27
Jan Kowalski (1711–1782)	36
O systemie Kartezjusza	38
Andrzej Rudzki (1713–1766)	47
Tezy filozoficzne z logiki i metafizyki	49
Kazimierz Franciszek Stęplowski (1700–1772)	55
Logika dla początkujących	57
Antoni Skorulski (1715–1777)	66
Tezy z logiki, metafizyki i psychologii	69
Stanisław Szadurski (1726–1789)	75
O przedmiocie logiki, czyli o prawdzie	78
Benedykt Dobszewicz (1722–ok. 1794)	85
O filozofii w ogólności	88
Grzegorz Arakielowicz (1732–1798)	92
Kopernik a Biblia	96

II. FILOZOFIA PROTESTANCKA W TORUNIU I GDAŃSKU

1. FILOZOFIA PRZYRODY

Reinhold Fryderyk Bornmann (ok. 1685–1747)	108
Rozprawa filozoficzna o wielości światów	110
Jerzy Piotr Schultz (1680–1748)	124
Szczere rozmowy o niektórych problemach ze świata nauki	126
Jan Arndt (1682–1748)	135
Zbiór astrognostyczny, w którym wyklada się naukę o niebie, ciałach niebieskich, systemie świata zgodnie z okiem, sztuką i rozumowaniem	136
Jan Adam Kulm (1689–1745)	139
Elementy filozofii przyrody	141
Michał Krzysztof Hanow (1695–1773)	145
Filozofia przyrody, czyli fizyka dogmatyczna	147
Henryk Kühn (1690–1769)	153
Wpływ matematyki i przyrodoznawstwa na szczęście doczesne rodzaju ludzkiego	155

2. LOGIKA

Henryk Kühn	163
O dowodzie	163

3. PRAWO NATURALNE, FILOZOFIA POLITYCZNA, KRYTYCZNA HISTORIA

Gabriel Groddeck (1672–1709)	169
Rozmaite tezy filozoficzne	171
Samuel Fryderyk Willenberg (1633–1748)	175
O granicach dozwolonej poligamii	177
Michał Krzysztof Hanow	180
Filozofia polityczna, czyli polityka	180
Gotfryd Lengnich (1689–1774)	186
O przodkach Polaków	188

III. MIĘDZY TRADYCJĄ A NOWOCZESNOŚCIĄ

1. OKRES PRZEŁOMOWY W PERSPEKTYWIE DIACHRONICZNEJ (W KRĘGU MECENASÓW NAUKI, KULTURY I FILOZOFII)

Józef Andrzej Załuski (1702–1774)	202
Projekt asocjacji uczonych	203
O potrzebie utworzenia „nacjonalnej biblioteki”	206

Filozofia moralna	209
Wawrzyniec Mitzler de Kolof (1711–1778).....	220
O potrzebie nowej filozofii w Polsce	221
Korzyści wynikające ze znajomości logiki	223
Józef Aleksander Jabłonowski (1711-1777)	225
Różne i własny systemy ruchu Ziemi	227
Od Sarmatów do apologii wolnej elekcji królów	233

2. OKRES PRZEŁOMOWY W PERSPEKTYWIE SYNCHRONICZNEJ
(WZORNIKI MÓW, LISTÓW I DYSKUSJI, ENCYKLOPEDIIE, KALENDARZE)

Kazimierz Wieruszewski (1681–1744)	239
Respons na pytanie, co to jest fatum?	240
Wojciech Bystrzonowski (1699-1782)	242
Dyskurs o demokracji, arystokracji i monarchii, który też z tych najlepszy <i>regendi modus</i>	243
Informacja matematyczna rozumnie ciekawego Polaka	249
Joachim Benedykt Chmielowski (1700–1763)	254
Katalog filozofów wspomnienia godnych	255
Józef Stanisław Duńczewski (1701–1767)	263
Reguły naturalne i lekarskie dla nabycia, poratowania i utwierdzenia pamięci	264
Wojciech Bystrzonowski	268
O królestwie polskim od strony religii	269
Józef Andrzej Załuski	271
Trzy systemata nieba principalne	271
Antoni Wiśniewski (1718–1774)	276
Kolęda warszawska	276
Co jest podobiejsze do prawdy, czy że Słońce, czy że Ziemia się obraca?	277

IV. VIA ANTIQUA W FILOZOFII WCZESNEGO OŚWIECENIA

Anonim: <i>Małpa-człowiek w cnotach, obyczajach i kroju</i>	282
Senecjański świat pozorów	284
Zygmunt Unrug (1676–1732)	287
Stoicko-chrześcijańska próba pociechy w nieszczęściu	290
Antoni Poniński (? –1742 lub 1744)	301
Dylemat nieśmiertelności duszy u Lubomirskiego	303
Stanisław Leszczyński (1677–1766)	309
O nieśmiertelności imienia	312
Franciszek Bohomolec (1720–1784)	317
Mowa w obronie uzdolnień Polaków	318

V. FILOZOFIA *RECENTIORUM*

1. FORMOWANIE SIĘ NURTU W WARSZAWSKIM ŚRODOWISKU PIJARÓW

Antoni Wiśniewski (1718–1774)	328
Mowa o korzyściach, jakie spłyną na Polskę z Warszawskiej Akademii Szlachetnych Sztuk i Umiejętności	331
Twierdzenia filozoficzne wzięte ze znakomych nauk filozofów starożytnych i nowożytnych	336
Carpophorus Philalethes do autora Apologii sztuki dowodzenia sposobem perypatetycznym	339
Stanisław Konarski (1700–1773)	346
Program filozofii w kolegiach pijarskich	350
Celestyn Adam Kaliszewski (1725–1767)	357
O potrzebie matematyki dla filozofii	358

2. FILOZOFIA PRZYRODY I KOSMOLOGIA

Samuel Chrościkowski (1730–1799)	366
Materia i jej własności	368
Józef Feliks Rogaliński (1728–1802)	377
O pierwszych rzeczy początkach	379
Antoni Wiśniewski	389
Kosmologia ogólna	389
Kazimierz Narbutt (1738–1807)	395
Metafizyka, ontologia, kosmologia	398
Wybrane zdania z fizyki generalnej	403

3. LOGIKA, METODOLOGIA, TEORIA POZNANIA

Stanisław Konarski	408
O przydatności logiki formalnej dla retoryki	408
Antoni Wiśniewski	419
Teoriopoznawcze i metodologiczne funkcje logiki	419
Kazimierz Narbutt	426
Logika albo filozofia naturalna	426
Marcin Świątkowski (ok. 1720–1790)	430
Polski herold naukowej prawdy	432

4. ETYKA

Antoni Wiśniewski	440
O etyce w ogólności	440
O uszczęśliwieniu człowieka w życiu	445

Stanisław Konarski	449
Moralność człowieka uczciwego i dobrego obywatela	449
Samuel Chrościkowski	457
O powinnościach człowieka	457
Kazimierz Narbutt	469
Etyka albo filozofia moralna	469

VI. ESTETYKA WCZESNEGO OŚWIECENIA

Stanisław Konarski	474
O poprawie błędów wymowy	474
O sztuce dobrego myślenia koniecznej dla sztuki dobrego mówienia	476
Stanisław Leszczyński	480
Niebezpieczeństwa dowcipu	480
O postępie literatury	481
Odpowiedź Stanisława na rozprawę uwierzoną przez Akademię w Dijon, przez Obywatela Genewskiego napisaną	483
Józef Aleksander Jabłonowski	486
Opisanie albo dysertacja pierwsza prawie o wierszach i wierszopiscach polskich ..	486
Wacław Rzewuski (1706–1779)	489
O nauce wierszopiskiej	490
César Félicité Pyrrhus de Varille (1708–ok. 1800)	496
O użyteczności nauk, sztuk i rzemiosł	498

VII. REFLEKSJA NAD HISTORIĄ, MYŚL POLITYCZNA, SPOŁECZNA I EKONOMICZNA

1. W KRĘGU SARMATYZMU

Jan z Dębion Dębiński (zm. 1725)	504
<i>Domina Palatii Regina Libertas</i> (wariant osiemnastowieczny)	507
Mowa na <i>consilium</i> walnym lubelskim	516
Kazimierz Wieruszewski	520
Przeciwko tolerancji religijnej	520
Józef Aleksander Jabłonowski	530
Biblijna genealogia Sarmatów	530
Szymon Majchrowicz (1717–1783)	537
Sarmacki providencjalizm	540

2. W KRĘGU POLITYCZNYCH REFORMATORÓW

Stanisław Dunin Karwicki (ok. 1640–1724)	547
Cykliczność dziejów a możliwość reform politycznych	549

Anonim	564
Regres dziejowy i tworzenie się świata pozorów	564
Stanisław Konarski	572
<i>Bona consiliorum forma</i> – remedium na historyczny fatalizm i źródło politycznego odrodzenia Polski	572
Jan Stanisław Jabłonowski (1669–1731)	585
<i>Liberum veto</i> jako źródło anarchii.....	586
Anonim: <i>Wolność polska, rozmowę Polaka z Francuzem roztrząsniona</i>	592
Krytyka wolnej elekcji i pochwała dziedziczości tronu	594
César Félicité Pyrrhys de Varille	602
Stan naturalny społeczeństwa jako uzasadnienie ustroju monarchicznego	602
Stanisław Leszczyński	607
<i>Plebei</i>	607
Stanisław Konarski	614
Powinności szlachty wobec chłopów w świetle stoicko-chrześcijańskiego prawa natury i praw człowieka	614
Stefan Garczyński (ok. 1690–1755)	619
Wpływ pracy i przyrostu ludności na postęp cywilizacyjny Rzeczypospolitej	622

3. POLSKA MYŚL POLITYCZNA NA ARENIE EUROPEJSKIEJ

Stanisław Leszczyński	
Odpowiedź króla polskiego na rozprawę Jana Jakuba Rousseau nagrodzoną przez Akademię w Dijon	635
Rozmowa Europejczyka z wyspiarzem z królestwa Dumocala	644
Memoriał o utrwaleniu pokoju powszechnego	653